

spremenil mirni, počasni ritem prvih treh verzov narodne pesmi v hitrejšega, s katerimi je označil v uvodnih akordih vso ostrino razmerja med materjo in sinom. Le čitajte in prisluhnite prvim trem verzom obeh varijant! V narodni pesmi slišimo mirno objektivno pripovedovanje ali recitiranje narodnega pevca, v Prešernovi pesmi pa nagle in ostre besede, ki jih mati sinu govori.

S to ugotovitvijo smo prišli že k neki drugi pomembni razliki med narodno in Prešernovo pesmijo. Vsebina, snov je v obeh ista: grajska moritat, izrazito baladni motiv z dramatičnimi efekti brez subjektivnih liričnih elementov. A kako pripoveduje to moritat narodni pevec in kako Prešeren? Predvsem ugotovimo sličnosti in enakosti obeh: moritat je samo ena in ista, godi se v grajskem miljeju. Dejanje je v obeh pesmih koncentrirano, enotno, nikjer ne sega pesnik v pripovedovanje s subjektivnim razmišljanjem, nič lirike, nič subjektivnosti; vse je zgolj objektivno pripovedovanje o krvavem dogodku, v obeh pesmih istega dogodka, ki se vrši zdaj, tu, pred nami, pred našimi očmi. Kar je bilo pred tem dogodkom — umor Verjankovega očeta in brata — se omeni le mimogrede in služi samo za motivacijo, zakaj se Verjanko brani materine možitve z Rošlinom. Tudi o tem, kar je dogodku, ki ga balada opisuje, sledilo, nobene besede več! Torej dogodek sam zase in gol se živo ponazoruje pred nami, tako kot se je izvršil, krvav dogodek med mračnimi grajskimi zidovi, sam vase zaključen. Pesnik je samo objektivni pripovedovalec in stoji tam daleč nekje ob strani dogodkov, samo gleda in opisuje; pesnikova osebnost ni priključena dogodkom, stoji izven njih, je iz njih izločena.

To velja za narodno pesem in za Prešernovo balado! A vendar so razlike med njima, razlike, ki se tičejo pesnikovega ustvarjanja. Ugotovili smo že metrične, ritmične in zvočne razlike, torej eno stran pesnikovega dela. Zdaj nam je govoriti o razlikah v pripovedovanju, o razlikah v slogu. Varijanto A recitira ljudski pesnik v svoji govorici, v kmečki govorici, pogovor med grajsko materjo in grajskim sinom nima nič grajskega kolorita, pogovarjata se tako kakor kmečka mati in kmečki sin, nič ovinkov, nič ljubeznivosti, vse naravnost, na kratko, hitro in ostro, kakor govori človek, ki ni navajen mnogih besedi, kakor govori kmet. Berimo one štiri verze varijante A, kjer se pogovarjata mati in sin tisto usodno jutro, ko se ima izvršiti umor:

Kaj vam pravim mati moja,
Zakaj vi tak dolgo ležate?
Jes prej zdrava ne bom
De bom pila z' černe goré vodó.

Kratek pogovor, skope besede, oba vesta: zdaj gre na življenje in smrt, in govorita le to, kar je najbolj nujno, nikakega prikrivanja resnične, do skrajnosti napete situacije.

Kako vse drugače pri Prešernu. Iz štirih verzov narodne pesmi je nastalo pri Prešernu osem verzov:

„Kaj pravim, ljuba mati vi!
Visoko sonce že stoji,
To vaša s'cer navada ni,
De b' táko dolgo v' post'ljí bli.“
Sin ljubi! bolna sim hudó,
Oh, boljši meni pred ne bó,
De pila merzlo bom vodó,
Ki v' černi gori se dobó.

To ni več ista mati kot v narodni pesmi, to ni več isti sin: sicer gre tudi med njima boj za blago, na življenje in smrt, a kako vse drugače se suče njun pogovor: zdaj smo v čisto drugem svetu, zdaj smo v grajski dvorani, kjer nagovarja izprijena grofica sina, ki mu streže po življenju, z „ljubi sin“, in viteški sin, ki se pripravljaja, da ubije materi moža, ji odgovarja z „ljuba mati“. Nadaljevanje tega pogovora ima v narodni pesmi zopet štiri verze, pri Prešernu pa šest:

Kaj boš imel orožje,
Saj so goré mirné?
Obena tica nej brez perutja
Tud jes ne bom brez orožja.

„Kaj jemlješ ti orožje, sin?
Sej v černi gori ni zverin,
'Z dežele zbežal je Turčin.“
„Peruti tičica imá,
Plavute ribica imá,
Junak z' orožjem se obdá.“

Tam v varijanti A le par kratkih, skopih besedi, tu pri Prešernu se zopet pogovarjata dva kultivirana človeka, ki govorita v vljudnih in lepih prisposodobah. Skratka: v obeh baladah ista snov iz grajskega življenja, a Prešeren je dejanje presadil tudi v grajsko govorico, dejanju iz grajskega miljeja je dal tudi grajski kolorit. Prešeren je presadil pesem zopet v tisti milje, odkoder je zajeta snov. Tam v narodni pesmi gola brutalna resničnost brez okleščevanja, boj za blago, vse napeto na eno samo struno, pri Prešernu je brutalnost zakrita in zavita v sladko govorico „ljubi sin“, „ljuba mati“, ovita v grajsko vljudnost in uslužnost, omiljena z lepimi primerami, ki jih govori in rabi izobražen, kultiviran človek — družabni ton grajske gospode.

Kaj je pri pesmi bolj bistveno, snov ali pesniška stran? Vsebina ali ritem, zvok, melodija, stil? Ali nimamo v primerjalni literarni zgodovini primerov, da sta dva pesnika obdelala slično in celo isto snov in sta vendar napisala vsak svojo umetnino? „Das musikalische schwebt mir tiefer vor der Seele, wenn ich mich hinsetze, ein Gedicht zu machen, als der klare Begriff vom Inhalte, über den ich kaum mit mir einig bin.“ To je napisal Schiller, ki je vedel o umetniškem ustvarjanju pač nekaj več ko težaki, ki se trudimo ob Prešernovih verzih. Snov ni torej bistvena in značilna, značilno in bistveno je „das musikalische“, tudi niso bistveni „pravilni“ jambi, troheji, anapesti itd., ki morejo biti le abstraktne sheme in shematična pomagala, da dosežemo ritmične, zvočne, melodične posebnosti umetne ali narodne pesmi. Če je tedaj Prešeren narodno pesem Od Verjankota tako „posnažil“, da niso njegove spremembe dojemljive samo filološko, temveč tudi akustično, ne samo dojemljive po pravilih pozitivistične metrike, ampak tudi ritmično, zvočno, melodično, ali je potem njegova pesem še vedno narodna pesem samo zato, ker je moritat ista? Kdor hoče odgovor, naj prebere še enkrat Schillerjeve besede: „Das **musikalische** schwebt mir **tiefer** vor der Seele... als der klare Begriff vom **Inhalte**...“

*

Prešernova pesem Od Rošlina in Verjankota je izšla v tretjih bukvicah Kranjske čbelice. Par let pozneje, ko je Prešeren pomagal Emilu Korytku pri zbirki Slovénske pésmi krajnskiga naróda, je pisal Vrazu 19. julija 1838 sledeče: „Emil Korytko beabsichtigt ein Bändchen Volkslieder in unserer Muttersprache herauszugeben... Namentlich werden die od lepe Vide, od Rošlina in ihrer besseren ursprünglichen Gestalt erscheinen...“ Za Korytkovo zbirko slovenskih narodnih pesmi ni dal Prešeren prednosti svoji redakciji, temveč njih „boljši prvotni obliki.“ V cenzurnem izvodu Korytkove zbirke, ki se danes hrani v

drž. knjižnici v Ljubljani (ms. 480. zv. II., list 18) imamo „boljšo prvotno obliko“, ki jo radi popolnosti gradiva in za primerjanje objavimo kot varijanto C. S posebnim tiskom bomo zopet označili vse razlike od prvotnega Rudeževega zapisa. Tudi varijanta C je pisana s Prešernovo roko v bohoričici in se glasi:

C.

ROŠLIN IN VERJANKO.

- „Kaj hočva,¹ kak hoč'va¹ moj ljubi
sin?
Ti si premlád se oženit,
Jest sim prestara se možit!“
„Vzemite, mati! koger č'te;
5 Le hudiga Rošlina ne;
Rošlin je sovražnik mój,
Ker mi je očeta, brat'ca vbil,²
Še sim mu jest komej ušel.““
Mati pa ni nič marala,
10 Vzela je Rošlina hudiga.
Zvečér sta šla bla v kamro spat,
Verjanko je šel pod okno stat.
Mati pravi: „Oj, oj lepó blagó!
Al kaj pomaga, šlo bo na razdejl!“³
15 Kaj pravim ti, moj ljubi mož!
„Ti pojdeš v černo goro za bukvo
stat,
Boš vbil mlad'ga Verjankota.
Oh kaj ti pravim, ljubi moj mož!
Jest se bom terdno bolna sturila,
20 Bom rekla, de zdrava ne bom,
De bom pila z černe goré vodo.
Moj sin me nikdar še prebogat ní.“
- „Kaj vam pravim, mati moja!
Zakaj vi tak dolgo ležite?“
25 „Bolna sim, zdrava pred ne bom,
De bom pila iz černe goré vodó.“
Berš v róke vzel je kanglico,
Perpasal k sebi sablico,
Na ramo djal je pušico.
30 „Kaj sin! orožje boš jemal,
Saj mirne so goré?“
Nobena tica brez perutja⁴ ni,
Brez orožja tudi jest ne bom.“
Pride v černo goró za bukviso,
35 K sebi pertisne pušico,
Vbil je Rošlina hudiga,
Natočil je vroče kerví.
Nate mati! pite vodo iz černe goré.
Ste želeli piti mojo kri,
40 Zdaj pite kri Rošlinovo.“

Korytkova pomanjkljiva opomba potrebuje dopolnila. O Plasmanih, posestnikih graščine Pusti Gradec južno od Črnomlja, pripoveduje Valvasor v XI. knjigi (str. 430—431, mimogrede tudi str. 148, 558, 724) sledeče: Po smrti starega Plasmana se je poročila njegova vdova z negraščakom. To je zelo bolelo starejšega sina Franca. Ko je prišel 1654 leta Franc Plasman domov, je zahteval od matere denarja. Mati mu je odvrnila, da ima njen mož, ki je šel na polje k delavcem, vse v svojih rokah, in da sama nima ničesar: Frantz Plasmann reitet zu ihm hinaus und hauet ihm mit seinem Säbel den Kopf vom Leibe. Nimmt ihn hierauf in die Hand, und als er zurück zu seiner Mutter komt, wirft er ihr den Kopff ins Gesicht mit diesen Worten: Du alte Hur! da hast du deinen Mann! Ergetz und liebe dich

¹ prvotno: čeva

² vbil iz je vbil

³ j v razdejl je s svinčnikom prečrtan

⁴ prvotno: perutia

[Korytkova roka]: Anmerkung wahrscheinlich ist dieses Lied und das folgende Sanje geschichtlich, und Franz Plasman betreffend dessen geschichte siehe Valvasor pag.

nun mit ihm, wie du willst.“ Po umoru je zbežal Plasman na Hrvaško, a tudi tam mu ni bilo dolgo obstanka. Bil je izvrsten vojak. Končno so ga na Kranjskem ujeli in obsodili na smrt. Vendar se mu je posrečilo, da je zbežal iz ljubljanskih zaporov na Tranči zopet na Hrvaško, kjer je postal praefectus, to je nadzornik na posestvih grofa Frankopana, „hielt sich aber übel, und musste, weil er seinem Herren viel verthan hatte, in das Gefängniß gehen. Worinnen er auch gestorben oder vielmehr verdorben.“ — Vsekakor kaže naša narodna pesem na nekega rdečelasega tujca: *rosso*, dem. *rossellino*. Rdečelasim pripisuje ljudstvo hudobne lastnosti, v Gorici in tudi v bližnjih slovenskih vaseh je znan pregovor „rosso mal pello, centi diavoli per un capello“. Naš vzhod si kot rdečelasca misli tudi Judeža Iškarjota, kar se jasno vidi na verzih, s katerimi je pred več ko sto leti Modrinjak stigmatiziral narodnega izdajalca: „Er ja v kakti Judaš bodi, naj ga pes za plotom jé, med Slovence naj ne hodi, ki je prav Slovenec né.“ Sicer pa so že stari Rimljani pravili: „Homo ruber raro bonus — et si bonus, valde bonus.“ Še danes pravijo v Črnomlju „roša“ bratu, ki se nebratovsko vede.⁵ Da smo Slovenci že zgodaj rdečelase opazili kot neko posebno, značilno lastnost človeka, nam kaže pri nas tako razširjeno ime Erjavec! (Prim. Glonarjev „Slovar“ sub barusa, rdečelasec, rjav).

Vrnimo se k Prešernovi varijanti C. Razlike od Rudeževega zapisa smo označili s posebnim tiskom, nezaznamovane so ostale besede, ki jih je Prešeren izpustil, in besedni red, ki ga je ponekod spremenil. Na prvi pogled že moremo ugotoviti, da je v varijanti C mnogo manj Prešernovih popravkov kot v varijanti B, saj ima C štirideset verzov, torej skoraj isto število kot Rudežev zapis, ki jih ima edeninštirideset (Prešeren je izpustil 18. verz Rudeževega zapisa, ki je samo ponavljanje 12. verza). — Torej tudi za Korytkovo zbirko narodnih pesmi je Prešeren Rudežev zapis popravljaj, popravljaj tedaj tisto obliko, ki jo sam imenuje „boljšo prvotno obliko“. Problem zase je vprašanje, zakaj ni sprejel Prešeren Rudeževega zapisa nespremenjenega v Korytkovo zbirko? Ali je hotel s svojimi spremembami in popravki osnažiti Rudežev zapis onih napak, o katerih je sodil, da jih je zagrešilo zapisavčevo uho in pero, ali je hotel očistiti Rudežev zapis tiste navlake in germanizmov, o katerih je mislil, da so nastali šele pozneje vsled vpliva tujega jezika, in tako približati Rudežev zapis neki neznanki, to je neki teoretični najstarejši in najčistejši obliki? Problem, ki zahteva posebnega primerjanja in posebnega študija! Ugotovimo samo to, da Prešeren ni dal prednosti svoji pesmi od Rošlina in Verjankota (var. B) za Korytkovo zbirko slovenskih narodnih pesmi, temveč da je določil za Korytkovo zbirko prvotni Rudežev zapis (var. A), ki ga je sicer nekoliko popravil (var. C), a ne razširil! Svoji pesmi od Rošlina in Verjankota Prešeren sam v Korytkovi dobi ni več priznaval oblike, to je značaja in označbe narodne pesmi.

Kam je tedaj uvrstiti pesem Od Rošlina in Verjankota (var. B)? Med narodne zato ne, ker v Prešernovi redakciji že davno več nima narodne oblike, pač pa med Prešernove pesmi zato, ker ima metrične, ritmične, melodične in stilne posebnosti Prešernovega pesniškega ustvarjanja, ker je melodična, zvočna oblika verza tesno povezana s pesnikovo osebnostjo, in ker čisteje zrcali pesnikovo umetniško ustvarjanje kot zunanja oblika teksta in vsebina.

Prof. Kidrič sicer trdi, da „posnažene“ narodne pesmi „vkljub vsem odrazom pesnikovega prirejanja ne spadajo v knjigo s plodovi njegovega samostojnega doživljanja in snovanja“ (Prešeren I, 198) in jih zato ni sprejel v I. knjigo

⁵ Po pričevanju kolege drja Rusa.

„Prešerna“, ki nosi podnaslov „Pesnitve, pisma“, ter jih je prihranil za drugo knjigo. Vsekakor dvomim, da kažeta n. pr. posvetili

Blagoródni Gospodíčni
Alojziji Crobath se predržne
té búkvice podáti

Dr. Prešerin

ali sicer res štirivrstično

Donum auctoris
für meinen Vetter
Johann Prešérin
Hörer der Physik

ki ju berem med Pesnitvami (str. 228, 248), več pesnikovega samostojnega doživljanja in snovanja ko Lepa Vida, Od Rošlina in Verjankota ter še nekatere druge ljudske posnažene; tudi bi moral g. prof. Kidrič šele dokazati, da se pesnikovo prirejanje omejuje samo na zunanje, slovnične, pravopisne in filološke spremembe, in dokazati, da se Prešernove redakcije stilno, metrično, ritmično in zvočno ne razlikujejo od osnove.

Av. Pirjevec.

Onstran meje

Slovenska manjšina na Koroškem

(Od aprila 1936. do aprila 1937.)

I.

Ko smo lansko leto na tem mestu govorili o položaju koroških Slovencev v novi stanovski državi, smo bili še pod vtisom kanclerjevega obiska v slovenski Koroški, katerega posledic v tedanjem trenutku še ni bilo mogoče objektivno oceniti. Sicer smo že tedaj izrazili dvom, da bi ta kanclerjeva gesta mogla kakorkoli bistveno izboljšati obstoječe stanje, vendar pa nismo mogli slutiti, da se bo po tem obisku položaj celo poslabšal.

Podrobnosti kanclerjevega obiska so silno zanimive in kričeče pojasnjujejo položaj slovenske manjšine. Slovenska deputacija v Celovcu je postavila v glavnem dve zahtevi: 1. šolsko vprašanje na Koroškem naj reši neposredno prosvetno ministristvo in 2. deželni vladi na Koroškem naj se avtoritativno zapove, da postavno zaščiti slovenske kulturne interese. Istočasno pa je nemška deputacija približno tako-le formulirala svoje težnje: „Večina prebivalstva v mešanem ozemlju se dobro počuti v nemškem kulturnem območju in se strastno brani vsake zveze s Slovensko prosvetno zvezo ter se pri tem svojem odporu sklicuje na to, da je bilo za časa obrambnih bojev domovini zvesto“. Če vpoštevamo, da je še 6. aprila 1935. kancler ultimativno zahteval rešitev manjšinskega problema na Koroškem, zlasti glede slovenskih šol ter v ta namen določil 15. maj 1935. kot zadnji rok, potem se gotovo ne motimo, če gledamo v nastali tišini po kanclerjevem obisku poslabšanje položaja manjšine.

V letu 1935. so bila v teku intenzivna pogajanja med zastopniki manjšine in nemške večine radi ureditve šolskega problema. Julija lanskega leta pa so bila pogajanja prekinjena. Podrobnosti ne bomo navajali; samo nekaj zanimivih dejstev. Ko so se l. 1928. končno javno razbila pogajanja za kulturno avtonomijo manjšine, ni bilo več prave platforme, na kateri bi se zgradil sporazum med Slo-